

Třísková, Hana. *Segmentální struktura čínské slabiky.*

Praha: Karolinum, 2012. 440 s.

Abstrakt

Monografie představuje izolovanou slabiku moderní standardní čínštiny (*putonghua*), která je zvukovou nositelkou čínského morfému. Tématem je *segmentální* stavba slabiky (tj. její hláskové složení) – tón je ponechán stranou. Výklad je zasazen do širšího kontextu fonetických a fonologických bádání – jak tradičních, tak i moderních. Autorka se zajímá nejen o teoretickou analýzu, ale i o praktickou stránku věci: metodologii a koncepci výuky výslovnosti čínského „slabikáře“. Publikace je určena všem, kteří mají hlubší zájem o zvukovou stavbu čínštiny, o jemnosti její výslovnosti a případně se chtějí v praktickém jazyce přiblížit výslovnosti rodilého mluvčího. Součástí textu jsou i obecnější pasáže, které jej zpřístupňují i čtenářům bez lingvistického či fonetického zázemí. Knihu mohou využít lingvisticky zaměřeni sinologové, vysokoškolští pedagogové i studenti na sinologických oborech. Poslouží též fonetikům a lingvistům pro mezijazykové srovnání. Monografie je významně přepracovaná a rozšířenou disertační prací (obhájeno na FF UK r. 2010), která byla rozsáhle konzultována jak se sinology, tak s fonetiky.

Abstract

The monograph concerns itself with the segmental syllable of Mandarin, i.e., of Standard Chinese as codified in P.R.C. and known as *putonghua*. While it leaves aside the aspect of tone, it explores all major topics related to the phonological and phonetic description of the isolated Mandarin segmental syllable and the ways in which they are treated in broad literature, both Chinese and Western. The subject is approached from the perspective of teaching Chinese as a second language (TCSL), where mastering the syllabary (cca 400 segmental syllables, 1300 tonic syllables) represents a crucial basic step in mastering the spoken language as such. Poor command of the pronunciation of isolated syllables inevitably has a detrimental effect on the spoken language competence of a student.

The *Pinyin* romanization system (developed in P.R.C., officially approved in 1958) assumedly is the only feasible phonological system for the pedagogical purposes. Therefore the book does not aspire to establish any new phonological interpretation of the Mandarin syllable (although some suggestions are made). After making a broad comparison of existing analyses and their pros and cons, the author strives to explore the solutions most convenient for the purposes of teaching pronunciation.

The readers of the book may primarily be the Sinologists with linguistic interests. Its aim also is to serve as a guide to university teachers of Mandarin (pronunciation) and the compilers of various teaching materials of higher level. University students of Sinology with a profound interest in the sound structure of Mandarin and the subtleties of its pronunciation should also find it useful, especially those who strive to approximate the pronunciation of a native speaker. The phoneticians or linguists can consult it as well.

Obsah

Předmluva.....	1
1 O ČINŠTINĚ	13
1.1 Charakteristika čínštiny	14
1.1.1 Genealogická příslušnost.....	14
1.1.2 Dialekty	14
1.1.3 Typologická charakteristika	15
1.1.4 Historický vývoj	15
1.1.5 Tónovost.....	17
1.2 Standardní čínština	17
1.2.1 Vznik jazykového standardu, systémy fonetického přepisu	18
1.2.2 Vztah <i>putonghua</i> k pekingskému dialektu	21
1.2.3 Pružnost jazykové normy	22
1.2.4 <i>Putonghua</i> s lokálním zabarvením	23
1.2.5 Jazyková norma ze sociolingvistického hlediska.....	24
1.2.6 Termíny pro označení standardní čínštiny	24
1.3 Abeceda pinyin	25
1.3.1 Historie vzniku a funkce	25
1.3.2 <i>Hanyu pinyin fang'an</i>	27
1.3.3 Vývoj zápisu některých hlásek.....	30
1.3.4 Pravopisné vymezení slova; co psát dohromady a co ne?	33
1.3.5 Povaha pinyinu.....	34
1.4 Fonologická zkoumání čínštiny	36
1.4.1 Tradiční čínská fonologie.....	36
1.4.2 Bádání v Číně po roce 1912	38
1.4.3 Moderní analýzy autorů mimo ČLR	41
1.5 Klíčová témata ve výuce čínské výslovnosti.....	43
2 SLABIKA.....	45
2.1 Slabika obecně	46
2.1.1 Definice slabiky.....	46

2.1.2	Struktura slabiky.....	47
2.1.3	Komponenty na nejnižší úrovni: prétura, nukleus, koda	48
2.2	Diftongy a triftongy obecně.....	49
2.2.1	Co je to diftong.....	49
2.2.2	Artikulace diftongů klesavých a stoupavých.....	50
2.2.3	Samohlásky, souhlásky, „polosamohlásky“, aproximanty	51
2.2.4	Fonologická interpretace diftongů.....	55
2.2.5	Triftongy.....	59
2.3	Čínský sylabomorfém.....	59
2.4	Čínská slabika jako sled segmentů.....	62
2.4.1	„Západní“ pohled: konsonanty a vokály, slabičné typy	62
2.4.2	Čínský pohled: iniciála, mediála, centrála, terminála.....	66
2.4.3	Možnost kombinovaného modelu?.....	70
2.5	Čínská slabika jako hierarchická struktura	71
2.5.1	Model slabiky dle tradiční čínské fonologie.....	72
2.5.2	Moderní modely: <i>Initial-Final</i> , <i>Onset-Rime</i> ; formule CGVX.....	73
2.5.3	Duanmuův koncept „pevného vzorce slabiky“	79
2.5.4	Porovnání modelů.....	81
2.5.5	Výhody modelu <i>Initial-Final</i> pro výuku	83
2.6	Komponenty C, G, V, X – inventáře	85
2.6.1	Iniciální souhlásky (C).....	85
2.6.2	Glidy (G).....	87
2.6.3	Hlavní samohlásky (V)	88
2.6.4	Koncové elementy (X).....	89
2.6.5	Porovnání názorů na inventáře C, G, V, X.....	91
2.7	Vokalický inventář čínštiny	92
2.7.1	Čínské vokály u západních fonologů.....	93
2.7.2	Vokály u fonologů z ČLR.....	96
2.7.3	Úsporné systémy s jediným vysokým vokalickým fonémem	97
2.8	Mezislabičná hranice – obecně	98
2.8.1	Hraniční signály a jejich typy	99
2.8.2	Vsouvání protetické souhlásky, ráz	101
2.8.3	Přeslabikování.....	102
2.9	Čínské slabiky s neobsazenou iniciálou	103
2.9.1	Situace na hranici mezi slabikami	103
2.9.2	Typ protetické souhlásky závisí na začátku finály	105
2.9.3	Větná partikule <i>a</i> 阿.....	108
2.9.4	Fonologický koncept „nulové iniciály“	111
2.9.5	Duanmuův princip „povinné prétury“	113
2.10	Pojetí slabiky v pinyinu	115
2.10.1	Struktura slabiky dle pinyinu.....	115
2.10.2	Přípustné slabičné typy / formule CGVX dle pinyinu.....	117
2.10.3	Inventáře segmentů pro C, G, V, X dle pinyinu	118
2.10.4	Celkový segmentální inventář <i>putonghua</i>	119

3 INICIÁLY	121
3.1 Úvodem k iniciálám.....	122
3.2 Artikulační charakteristiky souhlásek	122
3.2.1 Způsob artikulace, místo artikulace	123
3.2.2 Souhlásková tabulka IPA	124
3.2.3 Účast jazyka	126
3.2.4 Sekundární artikulace.....	129
3.2.5 Činnost hlasivek.....	129
3.2.6 Napjatost.....	130
3.3 Nástup hlasivkového tónu (VOT)	130
3.4 Aspirace.....	132
3.4.1 Co je to aspirace	133
3.4.2 Transkripce aspirát	134
3.4.3 Jaké souhlásky mohou být aspirované?	134
3.4.4 Zdroj aspiračního šumu.....	135
3.4.5 Výraznost aspirace	136
3.4.6 Trvání, napjatost, subglotální tlak.....	136
3.4.7 Aspirace jako komplex vlastností	136
<i>Iniciály foneticky</i>	
3.5 Přehled čínských fonetických souhlásek	137
3.5.1 Čínské souhlásky dle způsobu artikulace.....	138
3.5.2 Čínské souhlásky dle místa artikulace	139
3.6 Aspirované čínské souhlásky	141
3.6.1 Nástup hlasivkového tónu (VOT) u aspirát.....	141
3.6.2 Zdroj šumu u aspirát.....	141
3.6.3 Trvání a napjatost u aspirát	144
3.6.4 Metodologické poznámky	144
3.7 „Poloznělé“ čínské souhlásky	145
3.7.1 Nenapjatost.....	145
3.7.2 Možnost sonorizace.....	146
3.7.3 Termín „poloznělost“ v pojetí této práce	146
3.7.4 Transkripce čínských „poloznělých“ souhlásek.....	147
3.7.5 Metodologické poznámky	148
3.8 Labiály <i>b, p, m, f</i>.....	149
3.8.1 Způsob artikulace	149
3.8.2 Místo artikulace, postavení jazyka a rtů.....	149
3.8.3 Transkripce řady.....	150
3.8.4 Metodologické poznámky	150
3.9 Dentoalveoláry: nesibilantní řada <i>d, t, n, l</i>, sibilantní řada <i>z, c, s</i>	150
3.9.1 Úvod k oběma řadám	150
3.9.2 Řada <i>d, t, n, l</i>	152
3.9.3 Řada <i>z, c, s</i>	154
3.9.4 Transkripce obou řad.....	157
3.9.5 Srovnání artikulace obou řad.....	157
3.9.6 Stanovisko této práce	158

3.9.7	Metodologické poznámky	159
3.10	Apikální postalveoláry <i>zh, ch, sh, r</i>	159
3.10.1	Způsob artikulace.....	159
3.10.2	Postavení jazyka	159
3.10.3	Místo artikulace	164
3.10.4	Spory o artikulační povahu souhlásky <i>r</i>	166
3.10.5	Transkripce řady	167
3.10.6	Stanovisko této práce.....	168
3.10.7	Metodologické poznámky	169
3.11	Palatalizované postalveoláry <i>j, q, x</i>	170
3.11.1	Způsob artikulace.....	170
3.11.2	Postavení jazyka	170
3.11.3	Místo artikulace	173
3.11.4	Další rysy	177
3.11.5	Transkripce řady	177
3.11.6	Stanovisko této práce.....	177
3.11.7	Metodologické poznámky	177
3.12	Veláry <i>g, k, h</i>.....	179
3.12.1	Způsob artikulace.....	179
3.12.2	Postavení jazyka	179
3.12.3	Místo artikulace	180
3.12.4	Transkripce řady	183
3.12.5	Stanovisko této práce.....	184
3.12.6	Metodologické poznámky	184
3.13	Modifikace výslovnosti iniciálních souhlásek.....	184
3.13.1	Palatalizace	185
3.13.2	Labializace.....	186
3.13.3	Vyostření koutků	186
3.13.4	Oslabování artikulace	186
<i>Iniciály fonologicky</i>		
3.14	Fonologické využití laryngálních rysů v jazycích	187
3.14.1	Distinktivní rysy obecně	188
3.14.2	VOT: kategorie využívané pro kontrast	189
3.14.3	Angličtina: rys znělosti, či rys napjatosti?.....	189
3.14.4	Srovnání aspirace v angličtině a čínštině.....	190
3.14.5	Princip „polarizace“.....	192
3.15	Fonologický systém čínských souhlásek	193
3.15.1	Laryngální rysy.....	193
3.15.2	Rysy místa artikulace.....	194
3.15.3	Tabulka iniciál	194
3.15.4	Lokalizační řady	195
3.16	Fonologický status iniciály <i>r</i>	198
3.17	Fonologický status iniciál <i>j, q, x</i>.....	199
3.17.1	Alofony velár?	199
3.17.2	Alofony alveolárních sibilant?.....	200

3.17.3	Alofony retroflex?	200
3.17.4	Samostatná fonologická řada?	201
3.18	Iniciály v pinyin	202
3.19	Iniciály přijímané v této práci	204
3.19.1	Tabulka čínských iniciálních souhlásek	204
3.19.2	Souhláskové řady fonologicky vs. foneticky	205
3.19.3	Abecední přehled iniciál	206
4	FINÁLY	209
4.1	Úvodem k finálám	210
	<i>Finály fonologicky</i>	
4.2	Fonotaktika finál	211
4.2.1	Typy finál, formule GVX finál	211
4.2.2	Povaha fonotaktických omezení pro finálu	212
4.3	Duanmuova analýza finál (resp. formulí GVX)	214
4.3.1	Tabulka všech formulí GVX dle Duanmu	217
4.3.2	Diskuse k Duanmuově analýze	218
4.4	Analýza finál u Dragunovových	223
4.4.1	Přijetí slabičných souhlásek	223
4.4.2	Řešení vysoké samohlásky v jádře slabiky	223
4.4.3	„Čtvercový“ systém finál u Dragunovových	225
4.5	Návrh vlastní analýzy finál	228
4.6	Tradiční kategorie finál: sì hū	233
4.7	Inventář fonologických finál	235
4.7.1	Finály typu V	235
4.7.2	Finály typu V ^V , V ^C	235
4.7.3	Finály typu ^G V	237
4.7.4	Finály typu ^G V ^V	238
4.7.5	Finály typu ^G V ^C	239
4.8	Čínské polyftongy (diftongy a trifftongy)	243
4.8.1	Fonetické vlastnosti čínských polyftongů	245
4.8.2	Fonologický popis čínských polyftongů	251
4.8.3	Polyftongy dle pinyin	252
4.8.4	Polyftongy v pojetí této práce	252
4.9	Zvláštní finály – apikální a retroflexní	255
4.9.1	„Apikální samohlásky“	255
4.9.2	Retroflexní samohláska [əɿ]	260
4.10	Finály v pinyin	263
4.10.1	Tabulka finál HPF	263
4.10.2	Finály s centrálou /o/	265
4.10.3	Finály v popisech opírajících se o pinyin	267
4.10.4	Pravopisné zvláštnosti některých pinyinových finál	269
4.10.5	Pravopis slabik s nulovou iniciálou v pinyin	270

4.11	Finály přijímané v této práci	275
4.11.1	Komponenty G, V, X dle této práce	275
4.11.2	Dělení finál dle této práce.....	275
<i>Finály foneticky</i>		
4.12	Finály foneticky – úvod	278
4.12.1	Nejednota v transkripci finál	279
4.12.2	Finála jako zvukový celek	280
4.13	Segmentální procesy ve finále.....	281
4.13.1	Modifikace segmentů podle funkce ve finále	281
4.13.2	Vyplnění prétury u slabik s nulovou iniciálou.....	282
4.13.3	Vyplnění prázdného nukleu slabiky	282
4.13.4	Zrušení / vsunutí schwa	282
4.13.5	Asimilace	283
4.14	Výslovnost subfinál (VX)	285
4.14.1	Asimilace centrály k terminále	285
4.14.2	Asimilace terminály k centrále	286
4.15	Výslovnost nosových finál.....	286
4.15.1	Nosové souhlásky obecně.....	286
4.15.2	Čínské nosové terminály.....	287
4.15.3	Mají vůbec terminály <i>-n</i> , <i>-ng</i> povahu souhlásek?	292
4.15.4	Další zvláštnosti nosových finál	294
4.15.5	Metodologické poznámky	296
4.16	Výslovnost finál typu V	296
4.17	Výslovnost finál typu V^V	306
4.18	Výslovnost finál typu V^C	313
4.19	Výslovnost finál typu ^GV	315
4.20	Výslovnost finál typu ^GV^V	320
4.21	Výslovnost finál typu ^GV^C	322
4.22	Výslovnost slabik s nulovou iniciálou	334
4.23	Alofony vokálních fonémů pinyinů v jednotlivých finálech	338
4.24	Další modifikace samohlásek ve finále.....	340
4.25	Abecední přehled finál	345
5	INVENTÁŘ SEGMENTÁLNÍCH SLABIK.....	349
5.1	Slabika jako kombinace iniciály a finály	350
5.2	Kombinování řad iniciál s kategoriemi finál <i>sì hū</i>	350
5.3	Tabulka slabik <i>putonghua</i>	354
5.4	O čem vypovídá tabulka slabik	355
5.5	Celkový počet slabik <i>putonghua</i>	356
5.5.1	Počet segmentálně rozlišených slabik	356

5.5.2	Počet tónově rozlišených slabik	357
5.5.3	Některé důsledky chudého slabičného inventáře	358
6	ZÁVĚR	361
7	ENGLISH RÉSUMÉ	365
8	PŘÍLOHY	367
	Abecední seznam slabik	368
	Slovníček termínů	384
	Seznam zkratk a značek	408
	Mluvidla	409
	Mezinárodní fonetická abeceda (IPA)	410
	Seznam vyobrazení	412
	Literatura	418
	Rejstřík	431